

УДК 338.43.01/02.075.8

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ КРИЗИ

Є. Майовець

Львівський національний університет імені Івана Франка

Розглянуто основні засади функціонування фермерських господарств. Проаналізовано проблеми фінансової підтримки фермерів. Запропоновано шляхи їх виходу з кризи.

Ключові слова: аграрний бізнес, фермерські господарства, фінансове забезпечення.

Фермери – основні суб'єкти аграрного бізнесу на Заході. Від їх успіхів залежить процвітання економіки загалом. Це високоосвічені, з вищою або спеціальною освітою особи з широкими знаннями. Їм доводиться приймати і реалізовувати складні організаційно-технічні, фінансові і маркетингові рішення, дуже часто в екстремальних умовах при недостатній інформації. Розроблені фермерами плани не можуть бути універсальними упродовж багатьох років. Це зумовлено особливостями здійснення аграрного виробництва (кліматичними умовами, сезонним характером виробництва, формуванням попиту на сільськогосподарську продукцію тощо). Тому успіх управління фермерським господарством у значній мірі визначається кмітливістю та ініціативністю самого фермера. Здоровий глузд фермера, його здатність до обґрунтованого ризику, зв'язок з природним середовищем – річ важлива. Однак покладатися цілком на них не варто. Успіх фермера залежатиме від правильно поставленої мети, а вона, відповідно, від багатьох чинників, серед яких особливе місце займає їх фінансове забезпечення.

Дослідження проблем фінансової підтримки агровиробників не є новими для економічної науки. У вітчизняній та зарубіжній літературі їм присвячено чимало ґрунтовних праць, орієнтованих на вивчення окремих аспектів фінансових джерел розвитку аграрного бізнесу та шляхів підтримки цього сектора аграрної економіки. Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми варто назвати В. Андрійчука, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Данилишина, М. Дем'яненка, О. Онищенко, П. Саблука та ін. Водночас не всі аспекти цієї складної і багатогранної проблеми з'ясовані і отримали належне обґрунтування. Багато положень носить суперечливий і дискусійний характер. Визначимо дві найважливіші, на наш погляд, проблеми. По-перше, фінансове забезпечення фермерських господарств зазвичай розглядається в контексті фінансової підтримки всього аграрного сектору, по-друге, недостатньо проаналізовано особливості механізму формування фінансів фермерських господарств в умовах рецесії кінця першої декади ХХІ ст.

Фінанси фермерських господарств – це грошові відносини, які виникають між фермерами з одного боку, і державними органами, підприємствами, окремими особами – з іншого, і пов'язані з формуванням та використанням грошових ресурсів. Фермерські господарства сплачують податки, платежі в бюджет і спеціальні фонди. Державні органи влади у свою чергу надають фермерам прямі і опосередковані субсидії, здійснюють певні заходи на їх підтримку. Фермери користуються державними позиками на будівництво, реконструкцію, придбання засобів виробництва.

В основі організації фінансів фермерських господарств є принципи самостійності, самоопукності і самофінансування. Фермери самі розпоряджаються виробленим продуктом, реалізують його на власний розсуд і за цінами, що їх влаштовують. Однак все вищезазначене відносно до теорії організації фінансів фермерських господарств. Реалії вносять певні корективи і висувають певні проблеми. Спробуємо дати відповіді на окремі з них і запропонувати механізм більш досконалого розподілу використання фінансових ресурсів в структурі АПК України.

Складається враження, що в сучасному агробізнесі України для фермера не залишається місця, попри те, що він, як виробник залишається визначальним суб'єктом аграрного ринку. У продуктовому ланцюжку виробив-продав-отримав прибуток йому залишається роль виробника, "гречкосія", а продати і отримати прибуток – справа інших. Фермер займається виробництвом продукції, але він має дуже опосередковане відношення до її переробки. В той же час, за даними Мінагрополітики, не менше як 90% сільськогосподарської сировини піддається промислової переробці. Це призводить до того, що частка чистої продукції сільського господарства не перевищує 10–15% вартості кінцевого продовольства, а решта створюється у несільськогосподарських секторах. Очевидно тому переробні підприємства є більш конкурентоспроможними та рентабельними, ніж фермерські та інші аграрні підприємства.

В умовах адміністративної економіки агровиробники не переймалися невластивими їм функціями переробки та контролю. Держава закуповувала сільськогосподарську продукцію і визначала рентабельність аграрних підприємств. Останні нібито відчувалися захищеними. Проте сама захищеність була досить ілюзорною, якщо звертати увагу на мінімальні доходи зайнятих у аграрному виробництві, постійному дефіциті продовольчої продукції.

У сучасних умовах, особливо в період економічної кризи, фінансова підтримка агровиробників, у тому числі фермерів, суттєво скорочується. На 2009 рік фінансування видатків із Державного бюджету скорочено на 44% до 6,37 млрд грн [4, с. 1], а фермерським господарствам виділено всього 20 млн грн, або утричі менше, ніж у 2008 році, та у 1,5 раза менше, ніж у 2007 р. [1, с. 10–11].

Аграрні реформи, як засвідчує практика в усі роки трансформаційного періоду, здійснювалися не в інтересах безпосередніх виробників, а тих, хто користується результатами їх праці. До сьогоднішніх днів механізм дискримінації та обману фермерів та інших аграрних виробників залишається без змін. У період гострої потреби у фінансових ресурсах (оранка, сівба, збір урожаю) pojawiaються посередники, які готові придбати рослинницьку продукцію за гранично низькими цінами. Наприклад, у 2008 році фуражну пшеницю закуповували за ціною 40–45 грн/ц, а собівартість її становила більше 50 грн/ц [7, с. 5]. Проблема посилюється тому, що фермери не мають власних приміщень для зберігання зерна і змушені користуватися послугами елеваторів. Якими збитками це обертається для фермерів можна судити, виходячи з вартості наданих послуг. За 1 т зерна, що зберігалось на елеваторах у 2008 році, фермери щомісяця оплачували 40–60 грн. Молоко у селянських господарств переробні підприємства у зимовий період 2008–2009 рр. закуповували за ціною 1,0–1,5 грн/л, а як продукт переробки воно коштувало 5–7 грн/л [3, с. 13].

Означена ситуація приводить до низької рентабельності, або збитковості фермерських господарств. Цим користаються противники їх фінансової підтримки. Вони доводять їх значно низьку ефективність приводячи некоректні аргументи і порівняння [2, с. 11]. Звернемо увагу на один з них. У Дніпропетровській області загальна площа ріллі фермерських господарств складає 443 тис. га, а у Швейцарії – 400 тис. га – тобто практично однакова. Однак поголів'я свиней у Дніпропетровській обл. становить 18,6 тис. голів, овець – 2,8 тис. голів, а у Швейцарії 1,7 млн і 500 тис., відповідно. М'яса на 1 га ріллі у Швейцарії виробляється у 360 разів більше, а зерна – майже у 5 разів. Цифри вражаючі. Але автори не розкривають, що за ними криється. Який рівень фондо- та енергоозброєності швейцарських фермерів, які розміри господарств. У Швейцарії виробництво здійснюється фермерськими господарствами, а в Україні цю продукцію виробляють дрібні, технічно відсталі фермерські-селянські господарства. Варто зазначити, що в Україні від офіційної статистики приховується значна частина реальних обсягів валового виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції.

Негативні наслідки фінансової кризи 2008–2009 рр. відчутно вплинули на реальний стан аграрної економіки. Однак, як це не парадоксально, фінансова криза фермерам та іншим дрібним товаровиробникам значної шкоди не завдасть. По-перше, ці господарства з фондовим ринком, товарними біржами не пов'язані взагалі; по-друге, вони є дрібні і використовують механізовані засоби виробництва в незначних обсягах; по-третє, 85–90% капіталу, якими володіють ці господарства, є власним; по-четверте, попит на традиційний продукт фермерських господарств – хліб, олію, овочі буде стабільним і під час кризи.

Пряма фінансова підтримка фермерських господарств зі сторони держави скоротилася до мінімуму. У 2009 році дотації за здачу худоби, які були серйозним стимулом розвитку

тваринництва, не передбачені у Державному бюджеті. Однак стверджувати, що ці господарства не отримують жодної фінансової допомоги є помилковим. Певні позитивні зрушення у вирішення цієї проблеми зі сторони держави прослідковуються. Зокрема, збільшено обсяги закупівель рослинницької продукції у Аграрний продовольчий фонд. У 2008 році було закуплено 899 тис. т пшениці і жита за встановленими мінімальними та максимальними цінами [5]. Встановлено мінімальні ціни на цукровий буряк та цукор, які дозволяють отримувати прибутки, а також граничні розміри квоти поставок цукру на внутрішній ринок. Для фермерів на 2009 рік встановлюються нижчі ціни на паливо – дизельне 4200 грн/т, і бензин – 4000 грн/т. На Волині обласна інспекція з карантину рослин виділяє фермерам кошти на закупівлю сортів картоплі, стійких до хворіб. Насіння безкоштовно надається фермерам тих районів, де великі масштаби захворювання. Такі заходи є доброю фінансовою підтримкою для фермерів, які займаються вирощуванням сортової картоплі [6, с. 9].

Фермерські господарства недостатньо конкурентоспроможні, бо не є промисловими. Вони готові взяти участь у продовольчому забезпеченні, можуть нагодувати українців кожного окремо, але вони не готові до співпраці з великими переробними компаніями. Фермери орієнтовані на місцеві стихійні ринки для забезпечення домогосподарств, але вони не виробляють промислові партії сільгосп-продукції. В той же час промислові вимоги – великі партії, єдині стандарти, придатність до транспортування, стабільність виробництва. За відсутності вищезгаданого підривається як конкурентоспроможність самих фермерських господарств так і аграрного сектора загалом.

Фермерські господарства в Україні невеликих розмірів. Вони не в змозі високоефективно виробляти і переробляти сільськогосподарську продукцію, реалізовувати її, забезпечувати сервісне обслуговування, оскільки високоефективне виробництво потребує комплексної механізації та автоматизації. В таких умовах до політики державної підтримки фермерських господарств мають бути висунуті нові вимоги. Найперше, держава повинна мотивувати застосування сучасних фінансових інструментів, зокрема лізингу, який в розвинутих країнах уже впродовж багатьох десятиліть використовується для забезпечення технологічних проривів в умовах нестачі фінансових ресурсів. По-друге, стимулювання державою кооперування фермерських господарств, що дасть змогу організувати високоефективне виробництво. Кооперативне товариство фермерів можна організувати для діяльності, пов'язаної із заощадженням і кредитуванням. Воно може стати закупівельником для своїх господарств, займатися іншою виробничою діяльністю або послугами.

Для того, щоби фермерські господарства вийшли з економічної кризи і могли успішно конкурувати не лише з іншими вітчизняними сільгоспвиробниками, а й на зовнішньому ринку, на наш погляд повинні забезпечуватись такі стимулювальні заходи, які, можливо, не дадуть миттєвого фінансового економічного ефекту як, наприклад, дотації, але у перспективі будуть сприяти їх прибутковій підприємницькій діяльності. Визначимо найголовніші.

1. Сформувані такий продуктивний ланцюжок, при якому якомога більша частка сільськогосподарської продукції повинна дійти до споживача без посередників.

2. Заготівельні та переробні компанії повинні поділитися із безпосередніми виробниками сільськогосподарської продукції часткою свого прибутку, як це має місце в розвинутих країнах.

3. Замість підтримки експорту зернових за явно демпінговими цінами, що спостерігається упродовж останніх років, варто було б спрямувати фуражне зерно на розвиток власного тваринництва. Ця галузь могла би стати вирішальним фактором формування внутрішнього ринку, сукупного попиту і доходів фермерських господарств.

-
1. Голос України. – 2009. – 11 лютого.
 2. Голос України. – 2009. – 17 лютого.
 3. Ісаєв В. На аукціон по молоко // Експрес. – 2009. – 5–12 березня.
 4. Сільські вісті. – 2009. – 13 січня.
 5. Сільські вісті. – 2009. – 3 лютого.
 6. Україна молода. – 2008. – 18 листопада.
 7. Хорунжий А. Агро бізнес чи здирицтво // Сільський час. – 2009. – 30 січня.

THE FEATURES OF FARMING FINANCIAL PROVIDING IN THE CONDITIONS OF CRISIS

Y. Mayovets

Ivan Franko National University of Lviv

The article deals with the basic principles of farmer businesses functioning. The problems of financial providing for farmers are analyzed. The author suggests the methods of going out from a crisis for farmer businesses.

Key words: agrarian business, farmer businesses, financial providing.

ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФЕРМЕРСКИХ ХОЗЯЙСТВ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

Е. Маевец

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Рассмотрено основы функционирования фермерских хозяйств. Проанализировано проблемы финансовой поддержки фермеров. Предложено пути их выхода из кризиса.

Ключевые слова: аграрный бизнес, фермерские хозяйства, финансовое обеспечение.